

УДК 338.001.36

Труніна І. М.

ОЦІНЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ

Сучасне нестабільне економічне середовище зумовлює необхідність глибшого вивчення діяльності суб'єктів господарювання з метою формування механізму їхнього стійкого розвитку та запобігання банкрутству, що сприятиме стабільності підприємницької діяльності у країні. Підприємницька діяльність дуже важлива для стабільності та неухильного розвитку будь-якої країни. А в Україні її значення підсилюється тим, що підприємницькій діяльності належить суттєва роль у становленні дійсно ринкової економіки, яка позбавлена наслідків економіки адміністративно-централізованого типу і супроводжується ефективним державним регулюванням. Але для визначення напрямів розвитку та підтримки підприємницької діяльності потрібно знати її стан. Саме таку інформацію надає оцінювання підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність знаходиться у центрі уваги вітчизняних науковців, хоча б тому, що напрацювання зарубіжної наукової школи не завжди є придатними до умов економіки України, у кращому випадку вони потребують адаптації.

Незважаючи на досить широке опрацювання цієї проблематики, дотепер немає єдності та усталеності поглядів науковців у деяких її аспектах. Зокрема йдеться про оцінювання ефективності діяльності вітчизняних підприємств, не упорядковано методи та прийоми, які повинні використовуватися у такому оцінюванні, майже відсутні чіткі вимоги до методики оцінки ефективності діяльності підприємства, що в практиці господарювання іноді призводить до суттєвих прорахунків в ухваленні управлінських рішень щодо діяльності підприємства, погіршення діяльності підприємства аж до його банкрутства [1].

Певним чином це пояснюється складністю та багатогранністю категорії «ефективність», яка пов'язана з суттю і змістом важливих економічних законів, яка відображає інтереси усього суспільства і кожного індивідуума окремо, а також охоплює усі сторони господарської діяльності підприємства – виробництво в цілому, його обслуговування, управління та відтворення.

Метою статті є дослідження основних методичних підходів до оцінювання результатів діяльності підприємства.

Ефективність господарської діяльності підприємства є економічною категорією, зміст якої зводиться до відображення співвідношення одержаних результатів від господарської діяльності та витраченими на їхнє досягнення ресурсів.

При вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені їхнім обсягом за первинною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси) або частиною їхньої вартості у формі виробничих витрат (спожиті ресурси).

Результати діяльності підприємства є різноманітними, можуть бути представлені в різних вимірниках – вартісних, натуральних, соціальних. Тому очевидною є необхідність ідентифікації категорії ефективності господарської діяльності відповідно до тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати й оцінити [1].

У визначенні ефективності діяльності підприємства значна роль належить оцінкам її результатів. Такі результати можуть бути описані показниками «обсяг виготовленої продукції в натуральному чи вартісному виразі» або «прибуток».

Але ж сама по собі величина цих показників не дає змоги дійти висновку про ефективність або неефективність діяльності підприємства, оскільки невідомо, якою «ціною» отримано ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно урахувати витрати ресурсів, використання яких дало змогу одержати ці результати.

В найзагальнішому вигляді економічна ефективність діяльності підприємства подається як кількісне співвідношення двох величин – результатів діяльності і витрат. Звідси підвищення ефективності діяльності підприємства має здійснюватися за двома напрямками: збільшення економічних результатів на кожну одиницю витрат в процесі використання наявних ресурсів або економія поточних витрат (споживаних ресурсів) і краще використання діючого капіталу і нових вкладень в капітал (вживані ресурси).

Формами прояву економічної ефективності є різноманітні економічні ефекти: зростання продуктивності праці, обсягу товарообігу або продажів, збільшення прибутку, зменшення фондоемності та ін. Форми прояву соціальної ефективності пов'язані з отриманням соціальних ефектів: поліпшенням умов праці, зростанням життєвого рівня населення [1].

Формально критерій економічної ефективності відображається в такий:

$$e = \frac{E \rightarrow \max}{B \rightarrow \min}, \quad (1)$$

де e – критерій економічної ефективності; E – економічний результат (вигода або ефект); B – витрати на досягнення економічного результату. Актуальним в оцінюванні ефективності діяльності підприємств України сьогодні є питання його фінансово-економічного стану.

В умовах ринкових відносин самостійність підприємств стала всеохоплюючою, їхня економічна і правова відповідальність суттєво зросла. Кожне підприємство самостійно відповідає за результати своєї діяльності і ухвалює рішення щодо подальшого розвитку. Тому не лише виживає, а й розвивається те підприємство, де найкраще використовуються наявні ресурси, піклуються про розвиток персоналу (як найважливіший ресурс), миттєво враховуються зміни кон'юнктури ринку, де значну увагу приділяють економічній безпеці. За таких умов зростають значення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, вимоги до його результативності та інформаційного забезпечення.

Результати аналізу фінансово-економічного стану підприємства є важливим складником ухвалення управлінських рішень щодо формуванням, розміщенням і використанням ресурсів підприємства. Фінансовій складовій цього аналізу, в якій синтезуються всі результати діяльності підприємства, належить визначальна роль. Фінансовий стан підприємства визначається величиною, складом і структурою активів, власного капіталу і зобов'язань, певні співвідношення яких зумовлюють фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність суб'єктів господарювання [2].

Фінансовий стан підприємства формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. З одного боку, він є результатом діяльності суб'єкта господарювання, свідчить про його досягнення та набутки, з іншого, його аналіз дозволяє виявити передумови та резерви для розвитку підприємства. Формування методів аналізу фінансового стану підприємства проходив переважно в США та Західній Європі. Аналіз фінансового стану підприємства з їхнім використанням обслуговує потреби ринкової економіки.

Розвиток та ускладнення механізму ринкової економіки сприяли вдосконаленню методів аналізу фінансового стану підприємства.

Деякі з цих методів можуть знайти використання і в аналізі фінансового стану вітчизняних підприємств:

- горизонтальний аналіз – порівняння кожної позиції в інформації з попереднім періодом;
- вертикальний аналіз – визначення структури підсумкових фінансових показників;
- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції в інформації з низкою попередніх періодів [3].

На фінансово-економічний стан підприємства позитивно впливають ефективно виробництво та реалізація якісної продукції. Збої у виробничому процесі, погіршення якості продукції, ускладнення з її реалізацією ведуть до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, внаслідок чого погіршується його платоспроможність. Очевидним також є і зворотний зв'язок: відсутність коштів може призвести до перебоїв у забезпеченості матеріальними ресурсами, а отже, і у виробничому процесі.

Оцінювання результатів діяльності підприємств є одним із основних елементів системи ухвалення управлінських рішень.

Отримані оцінки становлять інтерес не лише для керівництва та власників підприємства, але й для інвесторів, кредиторів, партнерів по бізнесу, конкурентів та державних органів управління.

Є два принципово різних підходи до оцінювання діяльності підприємства.

За першим підходом результати діяльності підприємства намагаються оцінити за допомогою одного синтетичного показника. Таким показником є найважливіший з погляду оцінювачів показник діяльності підприємства (наприклад, абсолютні показники обсягу продажу, прибутку, витрат або обчислені з їхнім використанням відносні показники, зокрема рентабельності або ефективності) або деякий інтегральний показник, значення якого отримано шляхом численних згорток первинних та проміжних показників (зазначених абсолютних або відносних показників із застосуванням шкал трансформації для усунення різномірності таких показників). У цьому підході є виразні недоліки: намагання описати складну систему, якою є діяльність підприємства, одним показником, незалежно від того, яким чином визначено його значення, не дозволяє отримати повне уявлення про результати функціонування цієї системи, зумовлює низьку інформативність оцінювання, зумовлює певну умовність його результатів.

Другий підхід до оцінювання результатів діяльності підприємств передбачає використання системи показників, які всебічно відображають стан діяльності підприємства. Показники цієї системи можуть бути отримані з фінансової, бухгалтерської та статистичної звітності підприємства, за результатами науково організованого відбору інформації за допомогою статистичного спостереження, експертного оцінювання тощо.

Саме методи інтуїтивного оцінювання (зокрема експертне оцінювання) дозволяють вчасно отримати більш конкретну і якісну інформацію про стан підприємницької діяльності, про процеси, що відбуваються, важливі чинники діяльності підприємства, поведінку партнерів та конкурентів, збалансованість інтересів підприємства та перспективи діяльності. З використанням даних фінансової звітності, основних показників діяльності підприємства та найпоширеніших методів оцінювання фінансового та техніко-економічного стану підприємства за системою показників можна зробити висновок про ефективність діяльності підприємства.

Особливістю цього підходу є достатньо суворі вимоги до побудови системи показників та методів визначення їхніх значень, а також необхідність аналізу значень показників цієї системи, встановлення їхніх зв'язків та зумовленості. Будь-який показник діяльності підприємства, що використовується в оцінюванні її результатів, може бути самостійним об'єктом аналізу, для чого сьогодні є різноманітні емпіричні методи аналізу. Найважливішим показником діяльності підприємства в обох підходах до оцінювання результатів діяльності підприємства є прибуток.

Так, на рис. 1 подано динаміку прибутків прибуткових підприємств від звичайної діяльності до оподаткування (за областями України). Дані динаміки отримано з використанням економіко-математичних і статистичних методів результатів підприємницької діяльності [4].

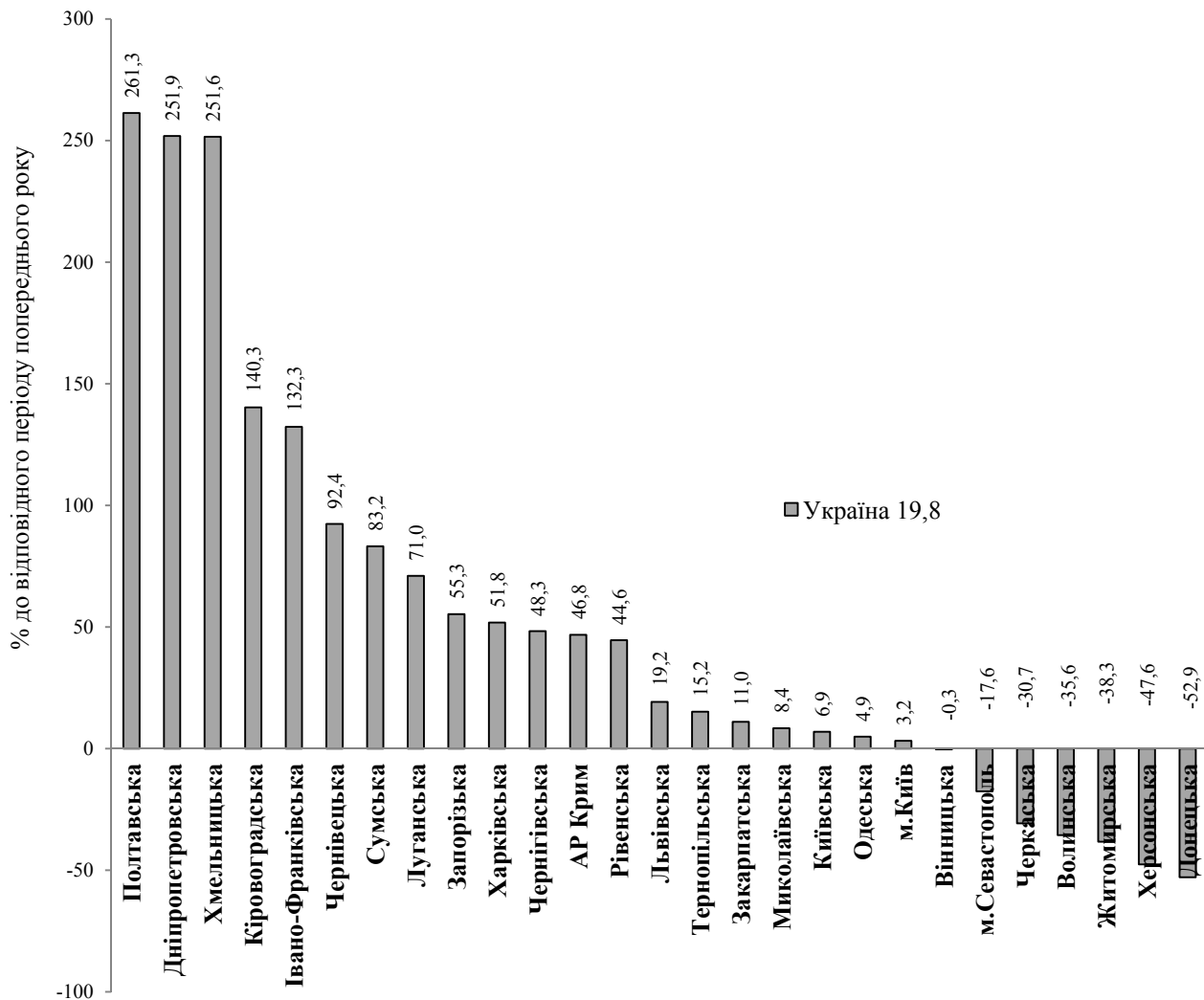

Рис. 1. Динаміка прибутку підприємств України у січні-лютому 2011 року

В оцінюванні результатів діяльності підприємств значна роль належить методам. Від відповідності використовуваних методів цілям оцінювання, наявності, якості та структури інформації, її доступності залежить значною мірою якості оцінок.

Так, метод бухгалтерського аналізу передбачає дослідження даних бухгалтерського обліку для виявлення облікових невідповідностей та відхилень.

Метод документального аналізу – дослідження бухгалтерських документів на наявність невідповідностей у зовнішньому оформленні та змісті облікових документів, метод економічного аналізу дозволяє виявити причини відхилення від нормальної економічної діяльності. Існують 4 різновиди цього методу:

- метод зіставлень;
- метод розрахунку показників;
- метод стереотипів;
- метод коригувальних показників.

Певним недоліком методів мікрорівня можна вважати те, що вони можуть надати лише точкову оцінку підприємницької діяльності.

Сучасні методи оцінювання підприємницької діяльності умовно поєднано у дві групи: методи мікро- і макrorівня (рис. 2) [5].

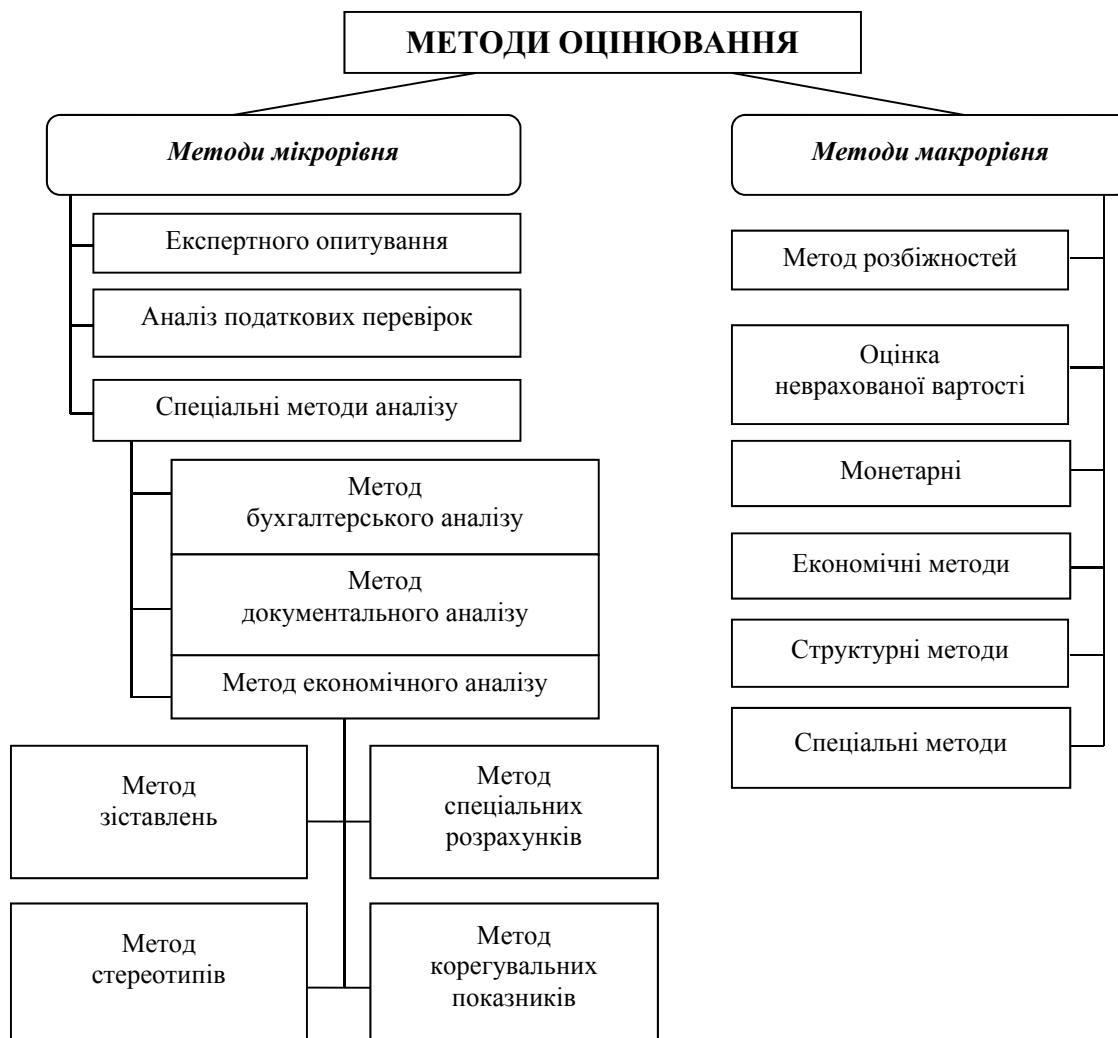

Рис. 2. Методи оцінювання підприємницької діяльності

ВИСНОВКИ

Аналіз стану підприємства, результатів його діяльності за численними її аспектами є важливим завданням його менеджменту. Його результати виступають підставою поряд з іншими (результати аналізу стану та впливу зовнішнього середовища, окремих аспектів внутрішнього середовища тощо) ухваленнями управлінських рішень, адекватних реаліям діяльності підприємства та можливостям його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки (затверджена наказом Міністерства фінансів України від 14 лютого 2006 р. №170).
2. Куссулакос Я. Неофіційна економіка в Україні: вимірювання та оцінка впливу на доходи населення : навч. посіб. / Я. Куссулакос, В. Саріогло, Г. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2010. – 136 с.
3. Павловська О. В. Удосконалення методів аналізу фінансового стану / О. В. Павловська // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 54-59.
4. Соціально-економічне становище України за 2011 рік. Повідомлення Державного комітету статистики України.
5. Латов Ю. В. Теневая экономика : [уч. пособ] / Ю. В. Латов, С. Н. Ковалев. – М. : Дело, 2006. – 336 с.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2012 р.